

Journal of Social Intervention: Theory and Practice –
2022 – Volume 31, Issue 1, pp. 76–81
<http://doi.org/10.18352/jsi.721>

ISSN: 1876-8830

URL: <http://www.journalsi.org>

Publisher: Rotterdam University of Applied Sciences
Open Access Journals

Copyright: this work has been published under a
Creative Commons Attribution-Noncommercial-No
Derivative Works 3.0 Netherlands License

Yvonne de Kluizenaar en Paulette Flore (2021).

*Klimaataanpak: toekomstbepalende keuzes voor onze
samenleving. De energietransitie vanuit burgerperspectief.*

Den Haag: SCP. 96 pp., ISBN 978 90 377 0975 9.

Wouter Mensink (2021). *Barstjes in de lokale*

gemeenschap. Conflicten over verduurzamingsplannen in

de leefomgeving. Den Haag: SCP. 115 pp., ISBN 978 90
377 0968 1.

BOOKS

MARCEL SPIERTS, ERIK JANSEN

Marcel Spierts, zelfstandig onderzoeker en publicist sociaal werk, educatie en cultuur.

E-mail: mspierts@xs4all.nl

Erik Jansen, associate lector Capabilities in Zorg en Welzijn, HAN University of Applied Sciences.

E-mail: erik.jansen@han.nl

KLIMAATCRISES: BETROKKENHEID ÉN ONGEMAK

Naast de beschouwende werken van Latour in deze rubriek van JSI, vormt deze recensie van twee studies over klimaatverandering van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) een empirisch contrapunt. In hoeverre bieden actuele opvattingen en praktijken van burgers over verduurzaming aanknopingspunten voor Latours ecologische denken? In *Klimaataanpak: toekomstbepalende keuzes voor onze samenleving* kijken De Kluizenaar en Flore (2021) naar opvattingen van burgers over klimaatverandering en klimaatmaatregelen. Mensink reconstrueert in *Barstjes in de lokale gemeenschap* (2021) drie lokale conflicten over verduurzamingsplannen en hun impact op de lokale gemeenschap.

Klimaataanpak: toekomstbepalende keuzes voor onze samenleving

Voor deze studie is gebruik gemaakt van in 2019 verzamelde data, op basis van een door het SCP ontwikkelde vragenlijst, online uitgezet onder een steekproef van 3480 deelnemers van het

LISS-panel (18 jaar en ouder, één persoon per huishouden). Met een respons van 68,5% vulden 2384 respondenten de vragenlijst in. In zomer en najaar van 2020 zijn enkele vragen herhaald om de invloed van corona op de opvattingen van burgers over klimaatverandering na te gaan. Daarbij bleken geen significante verschuivingen te zijn opgetreden.

In hoeverre onderschrijven burgers in Nederland antropogene klimaatverandering? Dat blijkt te gelden voor driekwart van de mensen. Een aanzienlijke verschuiving met een decennium geleden, toen minder dan de helft de opvatting was toegedaan dat het klimaat verandert door menselijk handelen. De toename van het klimaatbewustzijn vertaalt zich ook in een breed gedragen urgentiegevoel voor (wereldwijde) actie. Circa twee derde is het in enige mate eens met de stelling: "De mensheid moet zo snel mogelijk in actie komen om klimaatverandering tegen te gaan, anders is het te laat" (p. 25). Een even grote groep is ook bereid om een bijdrage te leveren aan het tegengaan van klimaatverandering, bijvoorbeeld door anders te leven, energie te besparen en de overgang naar groene energie te maken. Alhoewel ze zelf een bijdrage willen leveren, achten burgers vooral grote bedrijven en de overheid het meest in staat om klimaatverandering te bewerkstelligen. In hun ogen zijn het vooral de grote bedrijven die daar op dit moment onvoldoende verantwoordelijkheid voor nemen.

En hoe zit het met de steun voor klimaatmaatregelen? Steun is er vooral voor maatregelen die gedrag van burgers belonen (*pull*-maatregelen), zoals subsidie voor woningverduurzaming en elektrische auto's. Maatregelen met een meer bestraffend karakter (*push*-maatregelen), zoals vlieg- of vleistaks en beperking van de maximale snelheid op wegen, kunnen op minder instemming rekenen. Voor bedrijven is het juist andersom, burgers zien meer in belasting (*push*) voor bedrijven die veel fossiele energie gebruiken dan in subsidie (*pull*) voor bedrijven om dat gebruik te verminderen.

Zorgen zijn er over de financiële consequenties van klimaatmaatregelen. Ongeveer driekwart van de mensen is (enigszins) bezorgd dat klimaatmaatregelen hun leven duurder zullen maken. De helft denkt de huidige manier van leven niet vol te kunnen houden, of maakt zich daar zorgen over. Dat doet echter weinig af aan de urgentie die burgers toedichten aan de aanpak van klimaatverandering.

Ondanks de gedeelde urgentie van de klimaatverandering en de steun voor klimaatmaatregelen is er paradoxaal genoeg veel onvrede over het klimaatbeleid. Hoe zit dat? Veel Nederlanders geven aan het gevoel te hebben klimaatmaatregelen opgedrongen te krijgen. Ook voelt een substantieel deel van de mensen zich in hun vrijheid beperkt door de algemene teneur van discussies over milieu

BOOKS

en klimaat. De onderzoekers houden in dit verband een pleidooi voor een grotere nadruk op 'meer', 'anders', 'beter', dan op restricties, zoals 'minder' autorijden, vlees, douchen, enzovoort.

De onderzoekers achten het aannemelijk dat de onvrede groter is bij groepen die prangende problemen op andere terreinen ervaren. Zo geeft ruim een kwart van de mensen aan zich "boos te maken over alle aandacht voor klimaat, terwijl er belangrijkere problemen zijn" (p. 38).

Een andere bevinding uit het onderzoek is dat bijna de helft van de mensen verwacht dat de armoede in Nederland zal toenemen als gevolg van de energietransitie, terwijl bijna twee derde ook de kloof tussen arm en rijk ziet groeien. Veel mensen hebben het gevoel dat de last van de klimaatmaatregelen niet eerlijk wordt verdeeld tussen burgers en bedrijven en tussen arm en rijk. De ervaren onrechtvaardigheid, zo concluderen de onderzoekers, kan problematisch zijn voor het draagvlak voor maatregelen waarbij de overheid veel van burgers verwacht.

Barstjes in de lokale gemeenschap

In het tweede rapport dat we hier bespreken staat een kwalitatief onderzoek naar drie casussen centraal. Telkens wordt een lokaal conflict rond verduurzaming vanuit verschillende gezichtspunten belicht: plannen voor een heideverbinding in het Gooise natuurgebied Hoorneboeg; een zonnepanelenpark in het Groningse dorp Finsterwolde; en een 'energielandschap' met windmolens en zonnepanelen in het poldergebied Rijnenburg en Rijerscop in Utrecht.

De heideverbinding Hoorneboeg zou moeten leiden tot een grotere biodiversiteit in het gebied, door meer ruimte te maken voor heidedieren. Volgens de plannen, afkomstig van de natuurbeschermingsorganisatie Goois Natuur Reservaat, zou dat echter gepaard gaan met de kap van 80.000 bomen, hetgeen voor een storm van verontwaardiging zorgde. In Finsterwolde betrof het een initiatief van een boer uit het dorp om een stuk land te verkopen aan een ontwikkelaar om daar een zonnepanelenpark te beginnen. Er ontstond vervolgens een controverse over de landschappelijke waarden die volgens de tegenstanders van het park in het geding waren. Bij het energielandschap Rijnenburg en Rijerscop, tenslotte, was het initiatief voor de plannen afkomstig van bewoners, organisaties en ondernemers uit Utrecht. Omwonenden organiseerden zich in een belangengroep die zich met de petitie *Zonnepanelen OK, windmolens NEE* van de plannen afkeerde. De belangengroep wist zich in de loop van het proces gesteund door omliggende gemeenten en bewoners van aan de polder grenzende stedelijke gebieden, en na verloop van tijd kreeg, mede onder invloed van landelijke discussies, de alternatieve optie van woningbouw in het poldergebied een flinke impuls.

Bij de reconstructie van deze drie casussen ligt de nadruk op de betekenis die de betrokken partijen geven aan de verschillende aspecten die aan de controverse in kwestie kleven: de identiteit van betrokkenen; het onderhavige issue; het verloop van het proces en de gehanteerde procedure; de relaties tussen betrokkenen en de rol van argumentatie en emoties daarin.

Identiteit speelt een belangrijke rol bij controverses tussen burgers, vooral wanneer voorstanders tot de initiatiefnemers behoren. Van de drie casussen was dat laatste alleen in Hoorneboeg niet het geval. In de andere twee casussen is spanning tussen identiteiten waar te nemen. In Finsterwolde was dat bijvoorbeeld 'herenboeren versus landarbeiders' en in Rijnenburg en Rijerscop wel of niet tot de poldergemeenschap behoren.

De specifieke verduurzamingsopgave (het issue) bepaalt in de casussen ook een belangrijk deel van de dynamiek: biodiversiteit in de eerste casus, energieopwekking in de tweede en derde casus. De controverse bestond er in de drie casussen niet in dat tegenstanders zich tegen de verduurzaming keerden, maar dat ze die afzetten tegen andere opgaven. In Hoorneboeg biodiversiteit versus klimaat; in Finsterwolde klimaat versus landschap; in Rijnenburg en Rijerscop klimaat versus woningnood. De inzet betrof dus een afweging van doelen, waarden en opgaven.

In het verloop van het proces escaleerden alle drie de casussen op enig moment. Alleen in de Hoorneboeg-casus was men in staat te de-escaleren. Dat was mede het gevolg van de gehanteerde procedure, die het mogelijk maakte om nader tot elkaar te komen door het persoonlijk contact te herstellen, ruimte te maken voor emoties en elkaar aan te spreken op omgangsvormen. In Rijnenburg en Reijerscop was weliswaar dezelfde procesbegeleider actief als in Hoorneboeg, maar lukte de-escalatie niet. Dat traject bleek door de vele belanghebbenden niet alleen complexer, maar de doelen en kaders van het participatietraject waren er ook minder duidelijk.

In de casussen verschoof de ergernis in de loop van het proces vaak van de inhoud van de plannen naar de houding van en relaties tussen betrokkenen. Zo vond men bijvoorbeeld dat de tegenpartij slecht geïnformeerd was of opportunistisch argumenteerde. Ook emoties, zoals frustraties over eerdere gebeurtenissen of wrevel over historisch gegroeide verhoudingen, speelden soms mee. In de casussen waarin de-escalatie achterwege bleef, traden er soms zwaarwegende negatieve gevolgen op voor de direct betrokkenen. In Finsterwolde lieten verbroken vriendschappen diepe sporen na.

BOOKS

De twee studies van het SCP kenmerken zich door een uiteenlopende aanpak: waar de ene studie vertrekt vanuit een brede blik op de klimaatmaterie, hanteert de andere juist een microscopische blik. Beide studies zijn in het voorjaar van 2021 verschenen, maar verwijzen opvallend genoeg niet naar elkaar. Nochtans bevatten ze sterke overeenkomsten die ook belangrijke aanwijzingen bevatten voor de opstelling van het sociaal werk in de klimaatkwesitie.

Een overeenkomst in beide studies betreft het belang van de samenhang tussen verschillende maatschappelijke vraagstukken. In het jargon van duurzaamheidsbeleid is er dan al snel sprake van zogeheten 'koppelkansen', maar dat lijkt een iets te optimistische kijk. Het uitzoeken van de verhouding tussen maatschappelijke vraagstukken vraagt veel discussie en kan aanleiding zijn voor controverse. Dat kan ingrijpende gevolgen hebben, zoals we in de hiervoor besproken casussen hebben gezien, maar het kan ook de lokale democratie versterken en tot nieuwe inzichten en handelingsopties leiden. Het biedt met andere woorden ook stof tot collectief leren. Sociaal werk kan een belangrijke motor zijn bij het stimuleren van zulke processen, temeer als dat juist gericht is op het faciliteren van publieke deliberatie (Spierts, 2014).

Een tweede overeenkomst schuilt in de bevinding dat er veel steun is voor klimaatplannen en -maatregelen, maar dat mensen er niet door overvallen willen worden. Sterker nog, ze willen er graag over meedenken en niet het idee hebben dat de uitkomst al bij voorbaat vastligt, maar dat ze de vrijheid hebben om zelf keuzes te maken. Dat vraagt wel om een heldere inrichting van participatietrajecten, waarbij duidelijk is waar burgers wel en niet over kunnen meedenken en waarin zij gefaciliteerd worden om actief invulling te geven aan hun vrijheid om mee te denken en te beslissen.

Een derde kwestie heeft betrekking op de participatie van groepen die over minder hulpbronnen beschikken dan anderen. Hier speelt in feite ongelijkheid in mogelijkheden om deel te nemen aan processen en ontwikkelingen ten aanzien van duurzaamheid. Hoe kunnen drempels voor deze minderbedeelde groepen weggenomen worden? Dat antwoord is niet eenvoudig te geven omdat deze drempels en de daaruit voortkomende ongelijkheden zich in verschillende vaak verholde gedaanten openbaren. Voor sociaal werk schuilt een belangrijke opgave daarom in het zoeken naar concrete aanknopingspunten met verduurzaming in de daadwerkelijke alledaagse praktijken van mensen of in de koppeling aan lokaal merkbare concrete gevolgen van klimaatverandering. Dat kan alleen met 'de voeten in de klei' van de levende samenleving, en juist daarom is de aanwezigheid van sociaal werkers in duurzaamheidskwesties in de samenleving van groot belang.

REFERENTIE

Spierts, M. (2014). *De stille krachten van de verzorgingsstaat: Geschiedenis en toekomst van sociaal-culturele professionals*. Amsterdam: Van Genneep.